

На мяжы XIX – XX стст. творчы дух “лунаў” у паветры: дастаткова ўзгадаць філасофскія працы С. Бжазоўскага, М. Бярдзьева, У. Самойлы, І. Абдзіраловіча і іншых мысляроў. Звычайка прадстаўнікоў шляхты запрашаць да сябе знакамітых еўрапейцаў з мэтай архітэктурнага будаўніцтва, аздаблення храмаў і палацаў, наладжвання культурнага жыцця вычэрпвае сябе разам з паступовым знікненнем гэтага саслоўя. І пісьменнікі прыцягваюць увагу грамадства да праблемы прысутнасці і ў сваім асяроддзі творча адораных людзей, якія маюць патрэбу ў ляяльных адносінах і фінансавай дапамозе для рэалізацыі свайго відавочна наяўнага патэнцыялу.

Літаратура

1. Бядуля, З. Збор твораў : у 5 т. / З. Бядуля. – Мінск : Маст. літ., 1985–1989. – Т. 2 : Вершы ў прозе. Лірычныя імпрэсіі. Апавяданні. – 1986. – 351 с.
2. Гарэцкі, М. Збор твораў : у 4 т. / М. Гарэцкі. – Мінск : Маст. літ., 1984. – Т. 1 : апавяданні. – 446 с.
3. Прус, Б. Антэк / Б. Прус // Беларуская палічка. Беларуская электронная бібліятэка [электронны рэсурс]. – Шлях доступу: https://knihi.com/Balaslau_Prus/Antek.html. – Дата доступу: 24.09.2019.
4. Сенкевіч, Г. Апавяданні / Г. Сенкевіч ; пер. з польск. мовы М. Машары. – Мінск : Дзярж. вуч.-пед. выд-ва БССР, 1955. – 218 с.
5. Токць, С. Беларуская вёска ў эпоху зменаў: другая палова XIX – першая траціна XX ст. / С. Токць. – Мінск : Тэхналогія, 2007. – 308 с.

М.П. Варабей (Мінск)

НАСТАЛЬГІЯ ПА РЭЧЫ ПАСПАЛІТАЙ У ПАЭМЕ “URODZONY JAN DEBOROG” УЛАДЗІСЛАВА СЫРАКОМЛІ

Пісьменнік Людвік Кандратовіч (1823 – 1862), больш вядомы пад псеўданімам Уладзіслаў Сыракомля, здабыў шырокую папулярнасць у 50-я гады XIX ст. А найбольшы плён і высокія ацэнкі чытацкай аўдыторыі, як масавай, так і ў колах прафесійных, атрымалі “gawędy ludowe”. Гэтыя творы побач з падарожнымі нататкамі і нарысамі пісьменніка застаюцца прызнанай вяршыняй творчасці пісьменніка. Аднак варта адзначыць, што ў сучасным беларускім літаратуразнаўстве вялікі пласт твораў Уладзіслава Сыракомлі, натхнёных пераважна мінулым старой Літвы, а таксама падзеямі пачатку XIX стагоддзя – часоў напалеонаўскіх войнаў даследаваны мала. У гэтым шэрагу стаіць і паэма “Urodzony Jan Deboróg”, прасякнутая вобразамі і духам часоў Рэчы Паспалітай.

Зварот да гістарычнай тэматыкі быў натуральны, бо Кандратовіч, сакратар археалагічнай камісіі, быў абазнаны ў гісторыі сваёй радзімы, захоплены краязнаўца меў ужо на пачатак 1850-х гадоў два тамы “Гісторыі літаратуры ў Польшчы” (1849–1851, 1850–1851), знакамітыя

“Вандроўкі...” (1850–1852, 1853), пераклад з лацінскай мовы “Польшчы” Марціна Кромера (1853) і “Кароткага дзённіка польскіх падзей” Яна Салікоўскага (1855), пераклады лепшых узораў класічнай і сучаснай мастацкай літаратуры з замежных моў, а таму адчуваў у сабе і глыбокія веды, і мастацкі патэнцыял для стварэння і буйнога ліра-эпасу, звязанага з гісторыяй ВКЛ і Рэчы Паспалітай. У гэтым рэчышчы паўсталі такія творы як “Urodzony Jan Dęboróg” (1847–1851, 1853), “Margier” (1854, 1855), “Cóża Piastów” (1855), “Stare Wrota” (1856, 1857), “Marcin Studziński” (1859), “Nocleg Hetmański” (1857), “Ułaz” (1858), “Kasper Karliński” (1857, 1858), “Możnowładcy i sierota (Zofija Xiężniczka Słucka)” (1858, 1859) і інш. У польскім літаратуразнаўстве да даследавання спадчыны Людвіка Кандратовіча спрычыніліся такія даследчыкі як Ф. Беляк, Ф. Фарнальчык, М. Раманькуўна. У беларускім – А. Мальдзіс, К. Цвірка, У. Мархель, І. Багдановіч, Ж. Некрашэвіч-Кароткая і іншыя.

Першай ластаўкай сярод аб’ёмных ліра-эпічных твораў Уладзіслава Сыракомлі стала паэма-гутарка (паводле жанравай дыферэнцыяцыі Ж. Некрашэвіч-Кароткай) “Urodzony Jan Dęboróg”. У беларускім варыянце назва гучыць як “Дабрародны Ян Дэмбарог” (паводле перакладу У. Мархеля), або “Ян з роду Дубарог” (паводле перакладу Ж. Некрашэвіч-Кароткай), поўнага перакладу твора пакуль не існуе, але можна пазнаёміцца з фрагментамі.

Гісторыя Яна Дубарога стваралася цягам 1847–1851 гг., хаця паводле звестак у 10-томным выданні праца над некаторымі раздзеламі вялася з 1846 г. Твор двойчы выдаваўся асобна ў 1853 і 1855 гг. (у Пецярбургу і Вільні адпаведна), а затым увайшоў у першы том найбольш поўнага на цяперашні момант збору твораў Уладзіслава Сыракомлі (1872). Пад аўтарскім тытулам “Urodzony Jan Dęboróg : dzieje jego rodu, głowy i serca, przez niego samego opowiedane” паэма-гутарка, паводле каментара, прысвечана літаратару, перакладчыку і ўдзельніку дэмакратычнага руху сярэдзіны XIX стагоддзя Вацлаву Пшыбыльскаму, а таксама віленскаму выкладчыку эканомікі Адаму Старчэўскаму [1, с. 344–345].

“Urodzony Jan Dęboróg” уваходзіць у шэраг твораў, якія ахопліваюць храналагічна перыяд існавання Рэчы Паспалітай і тым ці іншым чынам адбіліся ў свядомасці Людвіка Кандратовіча. Сярод іх можна назваць, напрыклад, паэму “Stare Wrota” (“Старыя вароты”), гутаркі “Spowiedź pana Korsaka” (“Споведзь пана Корсака”), “Starosta Kopanicki” (“Староста Капаніцкі”), “Nocleg Hetmański” (“Начлег гетмана”).

Аповед пра Яна Дубарога адпавядае многім стылёвым чыннікам, характэрным для метаду рамантызму: малады герой-бунтар, канфлікт пачуцця і абавязку, арыентацыя на рыцарскую гісторыю, фантазмагорыя і містыцызм. Разам з тым, у пастаральных карцінах працы Яна бачым і рысы сентыменталізму. Варта адзначыць, што герой Сыракомлі значна больш рацыянальны, разумна вырашае канфлікт паміж суседзямі, што ў пэўным сэнсе “прыямляе” малодшага з Дубарогаў.

Сюжэтна і стылёва твор набліжаецца да паэзіі Адама Міцкевіча, у прыватнасці, нясе трывалыя асацыяцыі з паэмай “Пан Тадэвуш” – тут і канфлікт суседніх шляецкіх родаў Дубарогаў і Брохвічаў, і забароненае каханне Яна і Зосі, і гісторыя ротмістра вельмі блізкая да гісторыі ксяндза Робака. Польскі даследчык Ф. Беляк адзначае блізкасць кампазіцыйнай схемы паэмы-гутаркі “Urodzony Jan Dęboróg” да ўспамінаў “Pamiętniki starego szlachcica” Генрыка Жавускага [2, с. 38].

Трэба адзначыць, што пісьменніка прываблівае цікавасць да народных паданняў, якія многія крытыкі і пісьменнікі таго часу лічылі базавым фальклорным элементам рамантычнай літаратуры. Так, і перад прадстаўнікамі роду Дубарогаў паўстае прывід ротмістра і гучыць наказ “Redde quod debes” (“Аддай, што павінен”) [1, с. 115]. У прадмове да чытача твор названы “podanie z jednej litewskiej mogiły” [1, с. 68], а таксама змешчаны досыць вялікі раздзел “Сон дэфінітара”, які дзейнічае як прароцтва. Варта адзначыць, што раскрыццё таямніцы канфлікту паміж Дубарогамі і Брохвічамі мае пэўны дэтэктыўны характар.

Паэма выяўляе сцэны з жыцця шляхты трох эпох, а менавіта рыцарскае майстэрства часоў Ротмістра – час войнаў са Швецыяй, наезд на дом суседзяў, судовыя працэсы. Другая эпоха адносіцца да Паўла Дубарога – час Барскай канфедэрацыі, жыцця дробнай шляхты на панскіх дварах, стасункі паміж патронамі і кліентамі, адукацыя ў езуіцкім калегіюме. І трэцяя эпоха – час Яна Дубарога, ад чыёй асобы вядзецца аповед у творы (паводле задумы – сучасніка паэта).

Дзеля праўдзівасці выкладу падзей Уладзіслаў Сыракомля прыводзіць у тэксце паэмы імёны або тэрытарыяльную прыналежнасць постацяў тагачасных знакамітых дзеячаў, напрыклад, трэцяга ваяводы, Жыгімонта III, Барташа Папроцкага, а таксама згадвае, што бацька Паўла Дубарога быў стольнікам Слоніўскім і іншых. Тым не менш, названы вышэй Ф. Беляк, назірае ў храналогіі, выкладзенай аўтарам пэўныя нестыкоўкі: паколькі Павел Дубарог у момант аповеду (1853) яшчэ жывы, то яго навучанне ў езуіцкай школе адбываецца як мінімум сорок гадоў таму, але тады ўжо не існавала ваяводаў (*пра асабістае знаёмства з якім і апавядае Павел – М. В.*). Хіба што герой мог навучацца ў езуітаў пасля 1773 г., а ранейшая дата проста немагчымая [1, с. 39].

Храналагічна гісторыя Яна Дубарога і яго роду разгортваецца ў сучаснасці паэта – XIX стагоддзі, аднак дух Рэчы Паспалітай прысутнічае самым непасрэдным чынам ва ўсёй паэме. Праявы яго грунтоуюцца на некалькіх асноўных чынніках, якія выразна прасочваюцца ў творы: шляхецкі гонар, патрыятызм, вера і асвета (праз шанаванне ідэй ордэну езуітаў) і дух ваярства. Найбольш актыўным чынам гэта каштоўнасці шэраг рэтранслюецца паэтам праз вобраз бацькі Яна – Паўла Дубарога.

Першы з адзначаных чыннікаў – шляхецкі гонар – захоўваецца ў гісторыі роду праз памяць паходжання, прозвішча, гербу, слаўных учынкаў

сям'і Дубарога, а таксама на прыкладах кароткіх прыпавесцяў Паўла пра Трокскага ваяводу, часам не пазбаўленых камізму (асабліва, у выпадку выратавання ваяводы хлопам з возера). Туга па тых часах, калі шляхта і статусам, і дабрабытам адрознівалася ад мяшчанства і сялянства праяўляецца праз прамовы Паўла Дубарога, праз яго ваганні ў выбары, калі трэба было аддаваць Яна да ксяндза – навучацца разам з сялянскімі дзецьмі. Тым не менш – пашана да адукаванага настаўніка, да яго веры і ведаў, а разам з тым, складаная грашовая сітуацыя (што таксама абагульняе карціну становішча шляхецкага саслоўя ў сучаснасці Сыракомлі) – робяцца важкімі падставамі ў выбары Паўла Дубарога.

Патрыятызм і дух ваярства выказаны ў бацькоўскім павучанні Яна і ў лучнасці са шляхецкім гонарам, так чынам Павел распавядае пра горшыя заганы для маладога шляхціца, пра слабасці, якія нельга сабе дазваляць. З пазіцыі Паўла Дубарога, да прыкладу, нельга дапускаць працы высакороднай асобы побач з хлопамі, каб не ператварыцца ў мяшчаніна: “Dłoń szlachecka stworzona dla miecza, nie żniwa, / Krom rycerskiej zabawy niech wolno spoczywa” [1, с. 95].

Вера і асвета, а разам з тым, мудрасць знітаваны з вобразам ксяндза дэфінітара, які нясе ў сабе і свецкія веды, і рэлігійныя, і досвед цяжкой фізічнай працы, што робіць настаўніка ў гэтым сінтэзе найлепшым прыкладам для маладога Яна. Уладзіслаў Сыракомля намагаецца заняць месца медыятара ў спрэчках паміж кансерватарамі і людзьмі больш прагрэсіўных поглядаў свайго часу. Ідэя таго, што дэмакратызм можна абгрунтаваць хрысціянскімі заветамі, выказваецца менавіта вуснамі ксяндза дэфінітара: “Czy kto ma herb, czy nie ma – braciaśmy po prostu, / Czy kto żyje w pałacu, czy w lepiance z chrostu, / Chłopyśmy i parobki przed bożem obliczem! – / Nikt cię tutaj nie będzie nazywać paniczem...” [1, с. 81]

Найлепшыя праявы бацькавых поглядаў і поглядаў ксяндза дэфінітара прадэманструе загаханы ў Зося Брэхвіч Ян, які павінен і пазбавіць сябе ад душэўных мук, і вырашыць канфлікт паміж двума старашляхецкімі родамі, і супакоіць душу продка-ротмістра, не пашкадаваўшы зямлі і дабрабыту Дубарогаў.

Паэма-гутарка ў многім аўтабіяграфічная – гісторыя роду, выхавання і сталення маладога Яна з Дубарогаў нагадваюць жыццёвы шлях Кандратовіча. Увасабляючы мінулае, пісьменнік робіцца выразнікам сваіх поглядаў на вырашэнне актуальных сацыяльных пытанняў. Пэўную “праграму выжывання нацыі” ў ліра-эпасе Уладзіслава Сыракомлі бачыць Ж. Некрашэвіч-Кароткая: “На змену валенродаўска-сапліцаўскаму самаахвярнаму змагару Міцкевіча прыходзіць новы герой – такі, як адукаваны і высакародны Ян з роду Дубарог. (...) Гэты герой, незалежна ад свайго сацыяльнага статусу, шчыра адданы роднай зямлі і імкнецца быць карысным ёй, найбольш цэніць грамадзянскі дабрабыт і добрасуседскія адносіны суайчыннікаў, традыцыі продкаў і сямейныя

каштоўнасці – усё тое, у чым вялікі паэт бачыў аснову самазахавання нацыі” [4, с. 104].

Людвік Кандратовіч у паэме “Urodzony Jan Dęboróg” не імкнецца максімальна дэталёва перадаць гістарычную карціну, а падыходзіць да яе з пэўнай доляй лірызацыі, умоўнасці і свабоды інтэрпрэтацыі, што цалкам апраўдана спецыфікай мастацкай творчасці ўвогуле. Абраная форма ўвасаблення гістарычных падзей дыктуе і аўтарскую адмысловую манеру іх адлюстравання – нават буйны ліра-эпас набліжаецца да гавэнды. Вядомыя падзеі і постаці мінулых часоў надаюць твору рэалістычнасці, за кошт яе і ствараецца атмасфера былога ладу Рэчы Паспалітай – сацыяльнага, культурнага, палітычнага, рэлігійнага – такога, якім яго бачыў Уладзіслаў Сыракомля, да якога меў сантымент, які мог бы лічыць патрыятычным арыенцірам на будучыню.

Літаратура

1. Syrokomla, W. Poezye Ludwika Kondratowicza (Władysława Syrokomli). T. 1. Warszawa: Skład Główny u Gebethnera i Wolffa, 1872. – 361 s.
2. Syrokomla, W. Wybór poezji / Władysław Syrokomla. 2-e wyd., zmienione. Wrocław: Ossolineum, 1970. – 426 s.
3. Гісторыя Беларусі: У 6 т. Т. 3. Беларусь у часы Рэчы Паспалітай (XVII – XVIII стст.) / Ю. Бохан [і інш.]; Рэдкал.: М. Касцюк (гал. рэд.) [і інш.]. – Мн.: Экаперспектыва, 2004. – 344 с.
4. Некрашэвіч-Кароткая, Ж. «Я песню прысвячаю гэткаму народу!» Ліра-эпічная спадчына Уладзіслава Сыракомлі. – Маладосць. – № 12 (733). Снежань 2014. С. 92–104.

С.Г. Васільева (Вітебск)

ТЕМА ГОРОДА В ТВОРЧЕСТВЕ В. БРЮСОВА И М. БОГДАНОВИЧА

В современном литературоведении возрастает интерес к рассмотрению национальных литератур через призму сопоставления. Изучение в контексте сопоставления творчества писателей, которые являются представителями разных наций, позволяет глубже проанализировать явления литературного процесса, характерные каждой стране, выявить культурно-эстетическую оригинальность, свойственную конкретной национальной литературе, расширить представление о доминантных чертах художественного стиля писателей.

Виды и формы литературных связей многообразны. Чаще всего говорят о влияниях и заимствованиях. Последние оцениваются не всегда позитивно. Конечно же, в заимствованиях нет ничего плохого, только уместно говорить о разумных пределах в творчестве авторов. Изучение влияний и заимствований позволяет определить роль талантливой творческой личности в художественном процессе вообще и конкретного исторического времени.